

Výchova, jazyk a životní zkušenost = myšlení

Adéla Lábusová

Zpracované zdroje:

[Svoboda, Morvayová: SCHOLA EXLUDUS. 2010. \(Tři příběhy vyloučení\).](#)

[Lábusová, Pekárková, Nikolai, Rendl: Analýza testu SON-R. 2010](#)

Sociální znevýhodnění ve vzdělávání

1. Základní určující princip oproti zdravotnímu znevýhodnění/postižení: příčina nesouvisí s genetikou a dispozicemi, ale s prostředím, kde dítě vyrůstá.
2. Situace, kdy nedochází v dostatečné míře k naplňování potřeb dítěte.
3. Konkrétní projevy/důsledky se velmi liší a bývají zastřené obecným dojmem **opožděného vývoje** nebo **náročným/rušivým chováním**.

Základní odlišnosti příčin

- a) Děti z rodin, které dlouhodobě nedovedou zajistit potřeby dětí v souladu s očekáváním školy.**
Většinou rodiny s nízkým socioekonomickým statusem.
- b) Děti z rodin, kde aktuální situace z jakéhokoliv důvodu ztěžuje naplňování zdravých a bezpečných vztahů nebo naplňování potřeb dětí ((po)rozvodová či (po)rozchodová situace, náhradní péče, manipulace, závislé vztahy, časté hádky)**
- c) Děti s vývojovým traumatem a v krizové situaci vztahů s blízkými osobami.** Pečující osoby nedovedou dlouhodobě naplňovat potřeby a bezpečí dítěte (psychické strádání, psychické poruchy, závislosti, agrese a patologie, zneužívání, zanedbávání).
- d) Děti umístěné mimo rodinu a děti v ústavní péči.**
- e) Děti z rodin s odlišným kulturním zázemím nebo mateřským jazykem či s jinou státní příslušností.**
Děti s potřebou zohlednění rozmanitosti nezávisle na socioekonomickém statusu.
- f) Děti stigmatizované kvůli nějaké odlišnosti** (fyziologie, zdravotní postižení, osobnostní rysy, kulturní zázemí, národnost, vady řeči, mentální postižení, chudoba atd.)

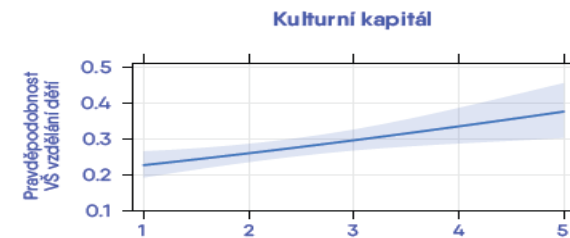
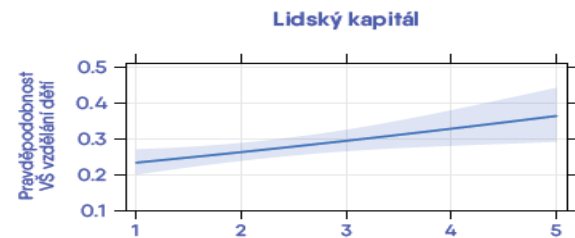
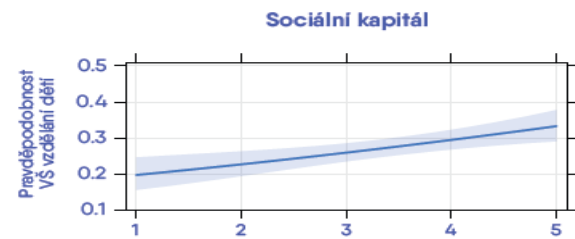
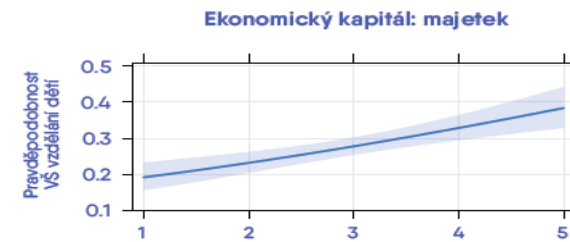
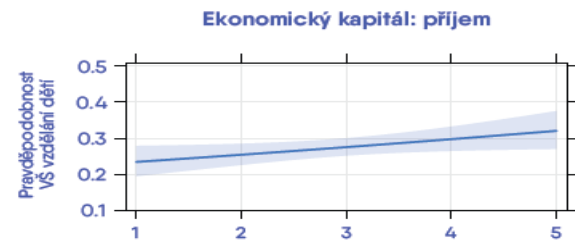
[Příběh Jany a Sama](#)

Společný rámec nedostatečné podpory vzdělávání

Tradice péče o vzdělání a přípravy na něj není ustavena jako samozřejmá součást výchovy. Ovlivňuje to:

- ▶ **motivaci** (zacílení výchovy – jiná kritéria šťastného dítěte)
- ▶ **výchovné strategie** (podnětová cesta);
- ▶ **jazykové zkušenosti** (což ovlivňuje i myšlení – jiné struktury kategorií a jinak ustavené pojmy).

Dědičnost vs. epigenetika

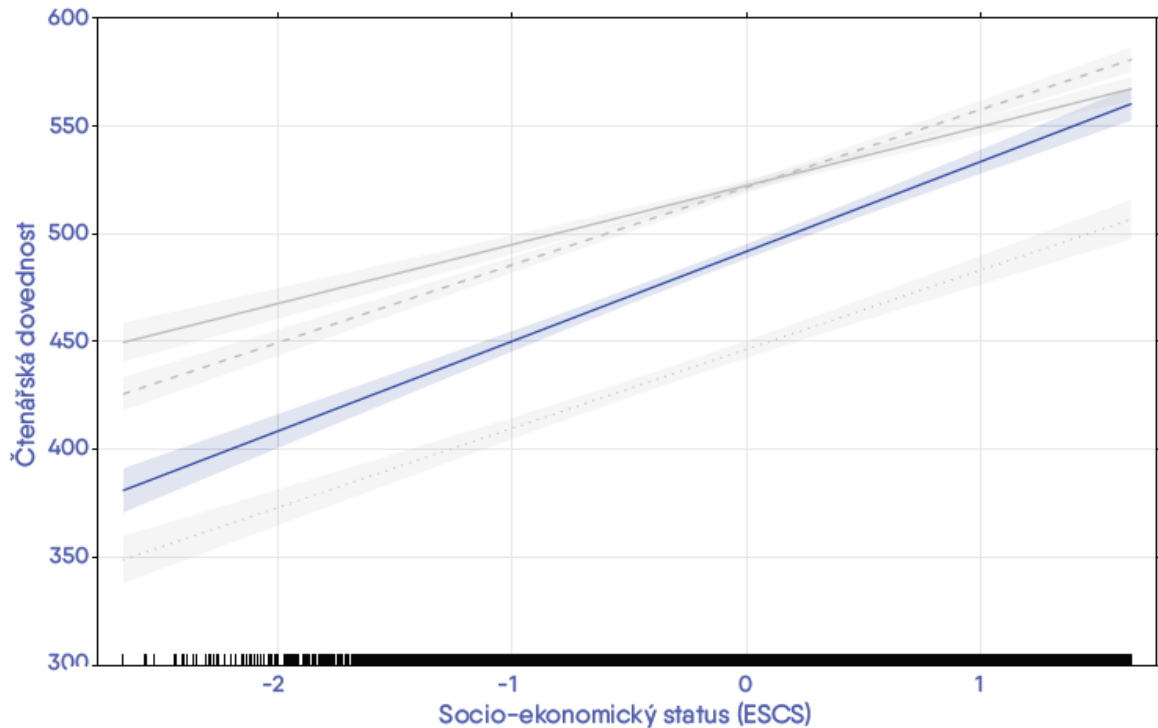

PAQ
Research

Graf 1. 10

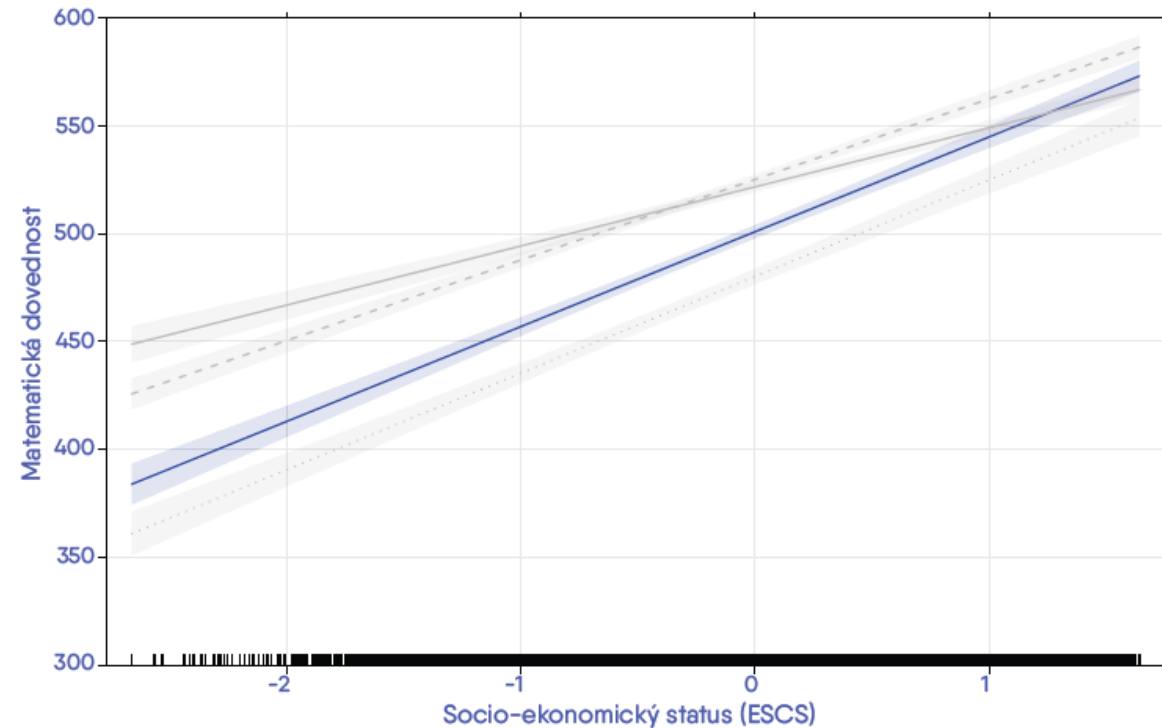
Vztah socioekonomického a kulturního statusu rodičů a čtenářské a matematické gramotnosti při očištění vlivu dalších proměnných.

Vliv statusu na čtenářskou dovednost

Česká republika ————
Estonsko ————
Polsko - - - - -
Slovensko
Česká republika ————
Estonsko ————
Polsko - - - - -
Slovensko
Česká republika ————
Estonsko ————
Polsko - - - - -
Slovensko
Česká republika ————
Estonsko ————
Polsko - - - - -
Slovensko

Vliv statusu na matematickou dovednost

Česká republika ————
Estonsko ————
Polsko - - - - -
Slovensko
Česká republika ————
Estonsko ————
Polsko - - - - -
Slovensko
Česká republika ————
Estonsko ————
Polsko - - - - -
Slovensko
Česká republika ————
Estonsko ————
Polsko - - - - -
Slovensko

Oblasti rozvoje v předškolním věku

Kognitivní schopnosti:

Zrakové vnímání, Sluchové vnímání; Prostorové vnímání;
Časové vnímání, Verbální myšlení; Všeobecné znalosti;
Předmatické představy

Motorické dovednosti:

- Hrubá motorika
- Jemná motorika a motorika orofaciálního svalstva

Socio – emoční dovednosti

- Uvědomování emocí
- Sebeovládání
- Empatie

Zkušenost se světem

- ▶ Děti většinou tráví veškerý svůj čas v místě bydliště. Mají tudíž velmi omezenou zkušenost obecně (se vším).
- ▶ Neznají běžné sociální situace (kroužky, návštěvy, instituce), jiná pravidla slušnosti a konvence práce s emocemi, nezkušenost odloučení od rodiny a s jinou autoritou.
- ▶ Minimální zkušenost s kulturními aktivitami a kulturním zázemím (divadla, kina, výstavy, muzea, kroužky, hrady, zámky, zoo, svátky v roce atd.).
- ▶ Neznalost osídlení krajiny, historie a celkově prostorová dimenze.

Didaktické hry a výchovná působnost

- Hry založené na procesu analýzy podnětů - principu využití mentálních funkcí (třídenní, analogií, srovnání atd.).
- Rozvíjejí všechny oblasti smyslového vnímání (poznávací funkce), jemnou i hrubou motoriku.
- To ovlivňuje schopnosti analyticko - syntetického nebo obecně abstraktního myšlení (celostní mentální činnost) a mění strategie učení (schopnost učit se z nových situací)

DIDAKTICKÁ NADSTAVBA rodinné výchovy

Schází zkušenost s činnostmi zaměřenými na rozvoj kognitivních funkcí (schází „cílená“ didaktika):

- neznalost samotných předmětů her, knih atd.;
- neznalost postupů práce, mechanismů, souvislostí úkolů;
- neznalost schématických znázornění;
- absence výkladu k hrám a hračkám;
- nezkušenost opakované, soustředěné a záměrné činnosti;
- nezkušenost s oddalováním požitku se vzdáleným efektem.

Zkušenost s jazykem

Učení se pojmům je zásadní pro intelektový rozvoj. (Vygotskij)

Odlišné možnosti pro osvojování pojmů (slovní zásoba, výklad, význam slov) - odlišné logické souvislosti myšlení („sociální umístění“ myšlení).

Omezený jazykový kód (nezávisle na etnicitě) – vyjadřování na základě předpokladů, bezprostřední prožívání.

Důsledky

- ▶ To vše ovlivňuje způsoby **vnímání podnětů, chápání požadavků a řešení problémů** a ve svém důsledku ovlivňuje možnost nalézat očekávaná řešení.
- ▶ Principy třídění, zákonitosti dedukce a indukce, logika mohou nabývat trochu odlišné podoby.
- ▶ Mentální procesy probíhají standardně, ale mají odlišné cesty neuronových spojení a tudíž výsledky.

Zkušenost oka

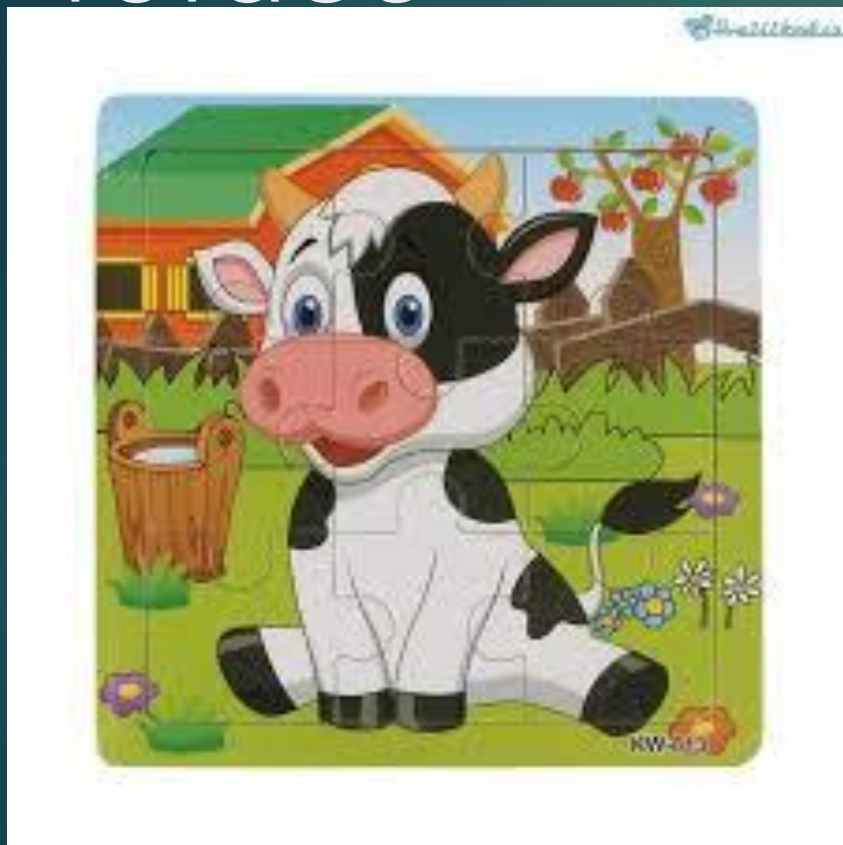
Co je na
obrázku?

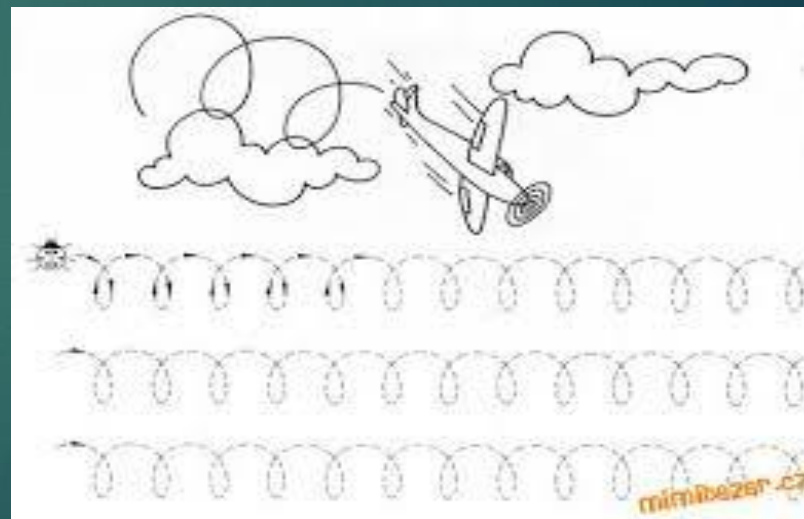
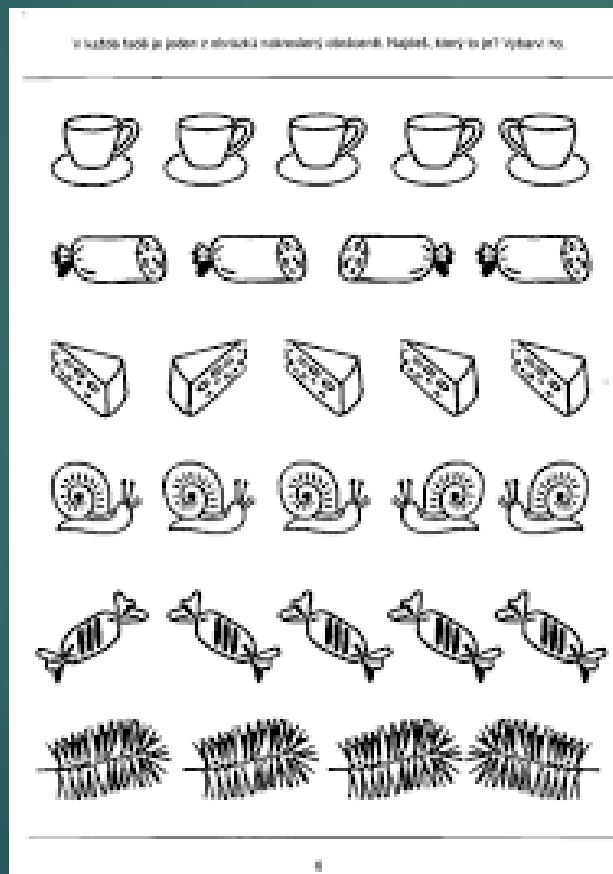
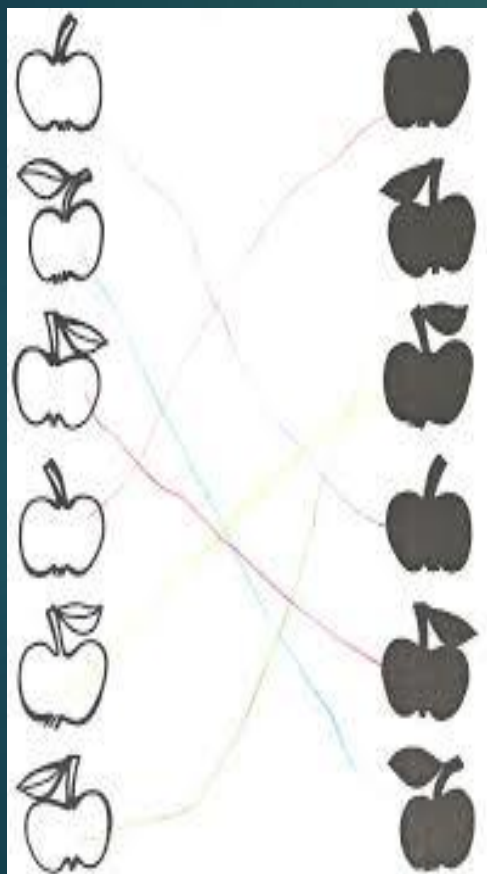
Kdo je kdo?

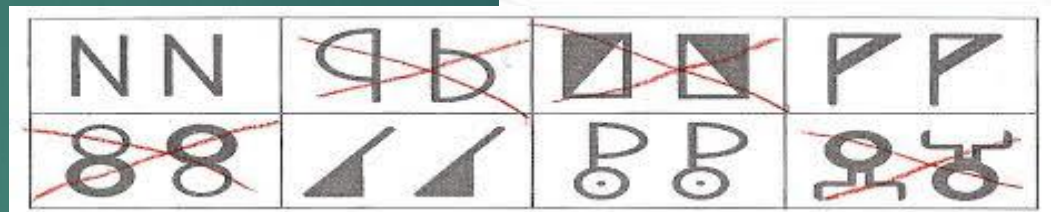
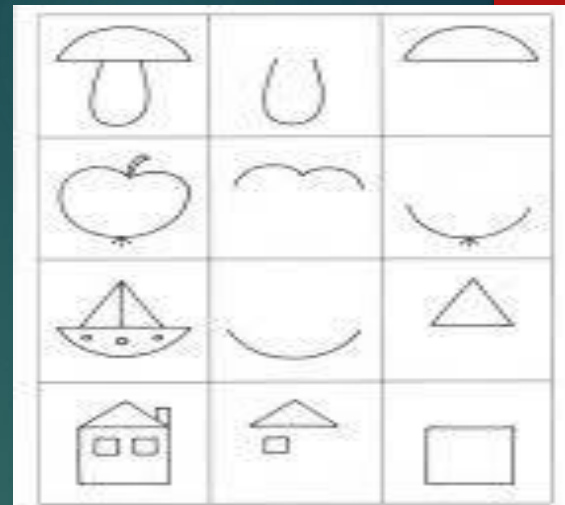
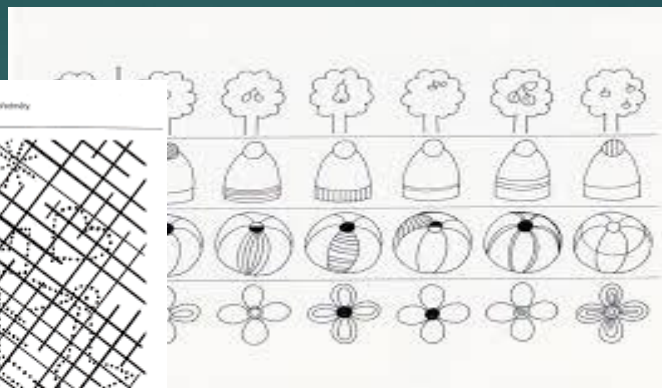
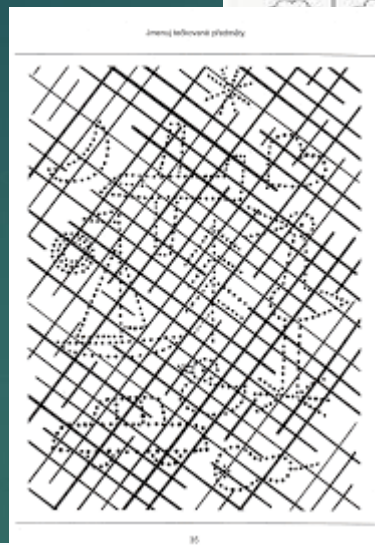
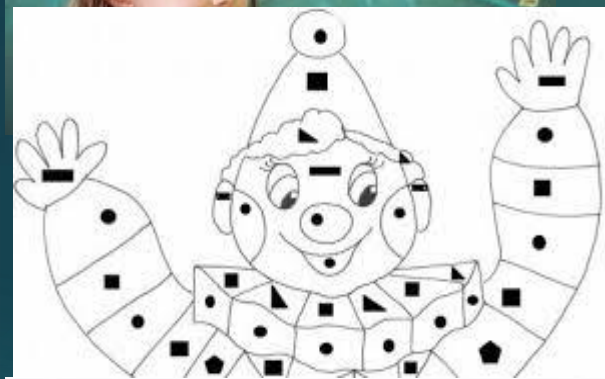

Puzzle – skladba a rotace

Najdi stejné, najdi rozdíl

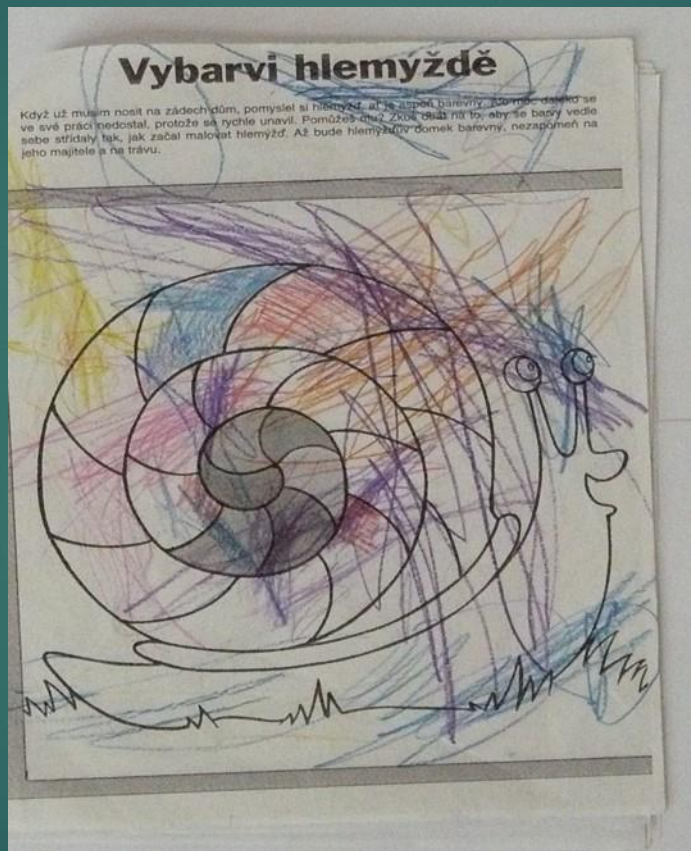

AAAÁÁaaaaáááEEEÉÉe
 eeeeeééIIIIÍÍíiiiíOO
 OÓÓoooooóóóUUUÚÚuu
 uuuúúúúYYÝÝyyyyyyýt
 MMMmmmmmmamemimo
 muTTTtttttatetotuLLLlll

Koordinace těla a ruky

Zkušenost s pohybem

Zkušenost ucha

- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=mGjyrqhr3c> (el sacromonte de Grenada en 1962)
- ▶ (<https://www.facebook.com/saved/?cref=28>)
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=dgpG3CVn7Pc> (čiperkové) 0:24
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=3pcdta250HY>

Zkušenost se světem

E: „Co je *toto*?“ (koupelna)

D: „Koupelna.“

E: „Jak se jmenuje *toto*?“ (kuchyň)

D: „Babička.“

E: „Kde je *babička*?“

D: „Tady.“

E: „Jak se jmenuje *ten pokoj*, ve kterém je *babička*?“

Dan neví.

E: „Co je *tohle*?“ (ložnice)

D: „Postel.“

E: „A jak se *tomu říká*?“

D: „Pokoj.“

E: „Jak se jmenuje *tato místnost*?“ (dílna)

D: „Spravovač.“

Zkušenost se životem

E: „Jak se říká pokoji, kde je děda?“ Dan neví. E: „To je obýván. Slyšel jsi to?“

D: „Ano.“

E: „A kde máte obýván?“

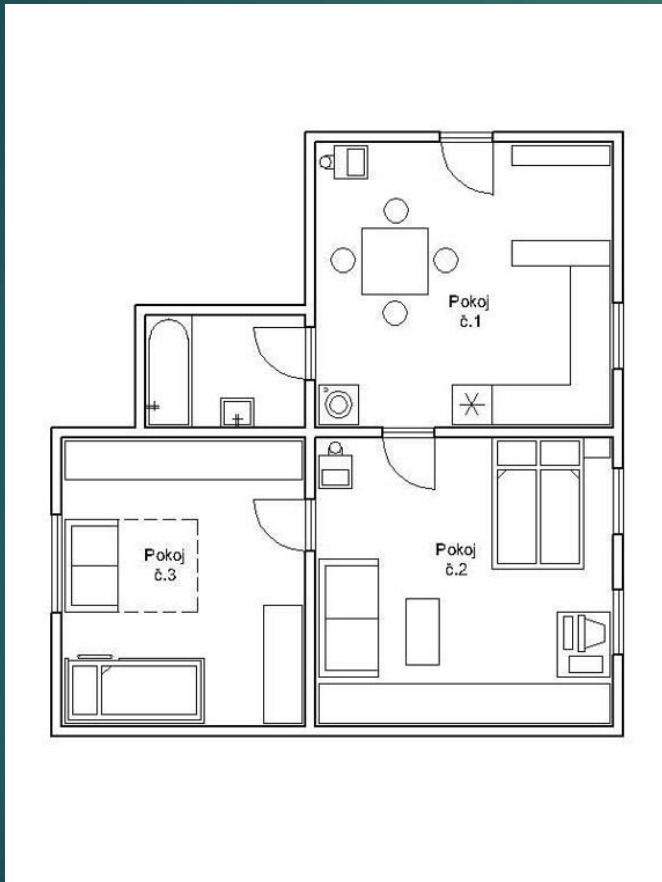
D: „V kuchyni.“

E: „Co je tohle?“ (ložnice) D: „Postel.“

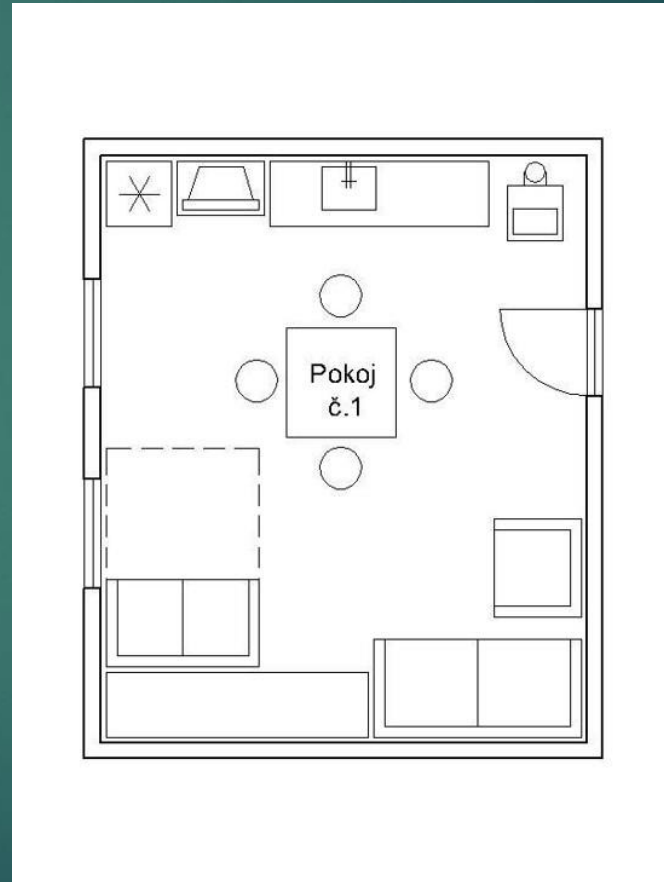
E: „A jak se tomu říká?“

D: „Pokoj.“

Realita: 9 lidí

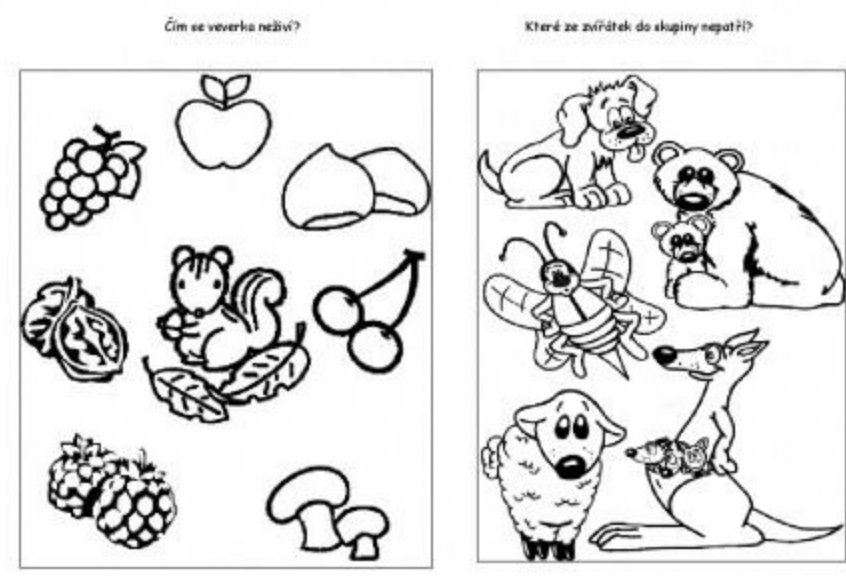
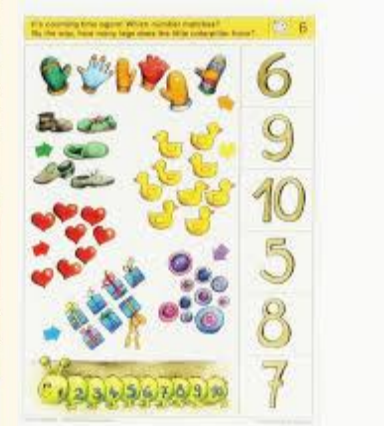
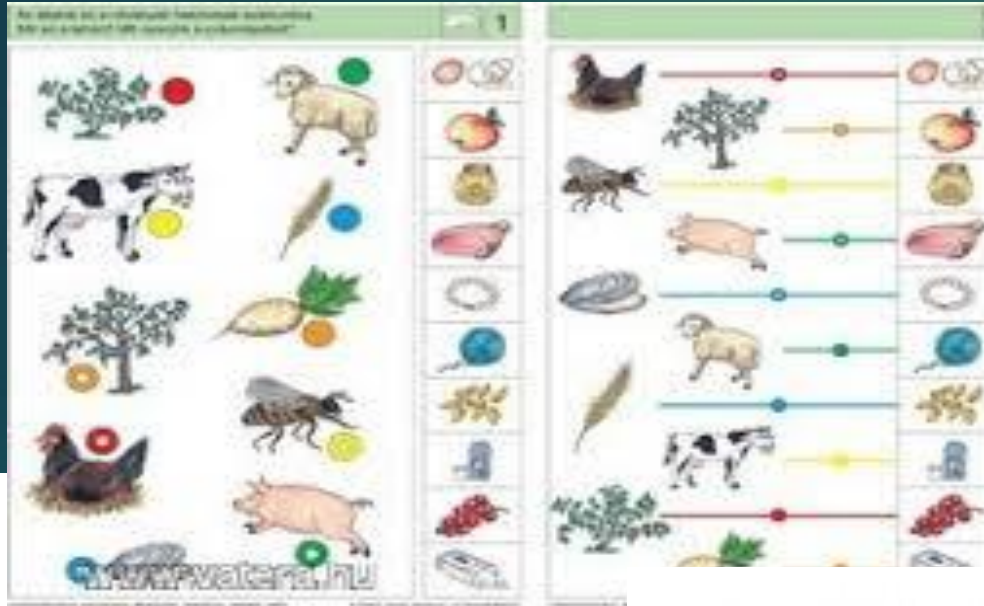

4 lidi

Kategorie

Možná patříš mezi ty, kteří půjdou po prázdninách poprvé do školy. Zkus si natrénovat přípravu školních pomůcek. Najdi na obou obrázcích ty předměty, které se vyskytnou jen jednou a označ je červeným kroužkem. Modrým kroužkem označ věci, které nepatří mezi školní pomůcky.

Jazyk

E: „Tohle je obilí. Co se z něj dělá?“

Z: „Maso.“

E: „Z obilí se peče chleba. A co ten pavouk tady chytá?“

Z: „Protože chce chytnout ptáky, aby byl spiderman.“

E: „Víš, že chytá mouchy?“

Z: „Nevím.“

E: „Čím se živí myši?“

Z: „Kytkami.“

E: „Co je toto?“ (včely)

Z: „Včely.“

E: „Čím se živí včely?“

Z: „Medem.“

Rozlišování a označování rozdílů – základ ustavení pojmů a kategorií

Děti často neznají správný význam slov *stejný/jiný, liší se/je podobný* apod.,

E: „Proč patří sem? (posloupnost tvarů)“

Z: „Nevím.“ E: „Protože jsou všechny...?“

*Z: „**Společně.**“*

Při druhém setkání stejná úloha

Z: „To sme už dělali.“

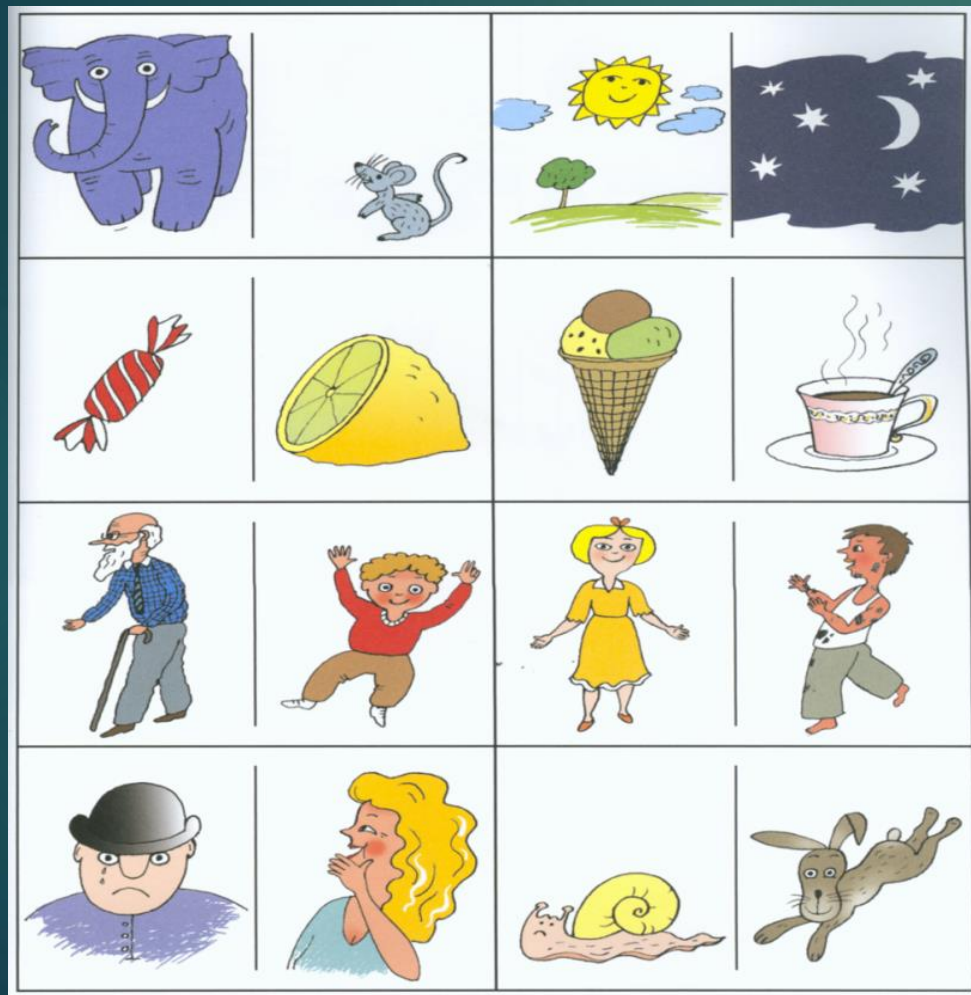
E: „Proč patří tyto dohromady?“

*Z: „**To jsou věci.**“*

Pro Zbyňka jsou to všechno „věci“ obdobné červenému, kulatému víčku od láhve povalujícímu se na zemi a my po něm nyní chceme, aby tyto „věci“ třídil podle toho, jaké mají vlastnosti.

Protiklady proti protikladům

Nezkušenost s otázkami

E: „Co je kyselé?“

D: „Zmrzlina.“

E: „Když chci jiné než kyselé, co můžu mít?“

D: „Zmrzlina.“

E: „Co je tu sladké?“

D: „Zmrzlina a bonbony.“

E: „V čem se liší slon a myš?“

D: „Jsou zvířata.“

E: „Když tohle je den, tohle je?“

D: „Večer.“

E: „Jaký je tento pán?“

D: „Dědek.“ Pak sám od sebe dodává:
„čistý a špinavý.“

E: „V čem se liší šnek a zajíc?“

D: „Je žlutý a hnědý.“

Nepřesné pojmy

Koncepty vs pojmy

- muž u stánku s květinami je „kytkař“
- u obrázku uklízející paní říká: „lavór“
- u obrázku s vázou na stole říká: „kytka a todle“
- náhrdelníku říká „náramek“
- bagetu na obrázku nazve „rohlíkem“
- u obrázku králíka v králíkárně říká: „To je patkaň, fretka, myš.“
- Baterku pojmenovává „světýlko“

E: „Kterou kytičku jsi viděl?“

D: „Žádnou.“

E: „A tuhle si neviděl?“

D: „Tu jo.“

E: „Jaký má barvy?“

D: „Barevný.“

Nezkušenost s otázkami

E: „Mohla by držet tohle?“ (mrkev)

D: „Nevim.“

E: „Může jíst králík mrkev?“

D: „Ano.“

E: „Co jí králík?“

D: „Sušenky, jablíčka.“

E: „Co tam má? Na čem sedí?“

D: „Asi trávu.“

Romština/etnolekt

Pojmy mají jiné významy, délka a přízvuk

Jedno slovo v romštině je v češtině vyjádřeno dvěma či více pojmy, například „velký“, „dlouhý“, „hluboký“

Slovesné vazby: anel (dojít, donést) – donesu do školy dítě

<https://www.youtube.com/watch?v=LMkljveklx0>

Shrnutí

- ▶ **Schází** jednotlivá pojmenování (často i základní jako barvy a tvary, časoprostorové pojmy);
- ▶ Pojmy **mají posunuté nebo jiné významy**, jsou založeny na jiných detailech (pokoj = ložnice, stůl-židle; prodlužovačka-elektrika; kategorie ovoce vs. květiny - ovoce vs. jídlo.);
- ▶ Disponují **koncepty**, pro které nejsou přesné a přiléhavé verbální výrazové prostředky, tedy **pojmy**.
- ▶ Neznalost postupů (kladení otázek, souvislý výklad).

MOTIVACE

Jak vysvětlíte svému dítěti, že vzdělání není vůbec důležité a k ničemu v životě nepomáhá?

Adaptace na podmínky sociálního vyloučení vytváří odlišné životní strategie, než je standardní.

Pro uplatnění ve společnosti a zajištění existenčních jistot platí jiná logika, efektivita, důvody ocenění a prestiže.

Dané jednání z hlediska adaptace na podmínky je velmi chytré a „logické“ – efektivně zúročuje dostupné možnosti.

Motivace souvisí s reálnou šancí uspět.

DŮSLEDKY V IQ?

Tygr, drak nebo čert?

Co by to mohlo být?

Nejprve říká čert, pak tygr.

U složeného říká pes.

Nakonec: To nevím, co je.

Důsledky odlišné podnětové cesty podle FIE

Input:

- Nezřetelné a povrchní vnímání. Jedinec si všímá pouze náhodných charakteristik informací.
- Neplánované, impulsivní a nesystematicky zaměřené chování při zvládnání úkolu. Jedinec si neví rady, jak úkol uchopit, čím začít, jakou zvolit strategii, jak si úkol naplánovat.
- Nedostatek, nebo omezení receptivních verbálních prostředků, které umožňují diskriminaci. Buď jedinec nezná příslušné označení předmětů, událostí, popřípadě vztahů, nebo jejich obsah není na odpovídající úrovni.
- Neschopnost nebo nedostatečná orientace v prostoru: Nedostatečná orientace v ploše, nedostatečná topologická a Euklidovská organizace prostoru.
- Neschopnost nebo omezení vnímání času. Jedinec nechápe koncept času. Myslí a orientuje se stále jen teď a nyní.

Základní prevence

Zprostředkovávat dětem chybějící schopnosti a znalosti (cílená didaktická výchova) vyžadované školou, které jim rodina nemůže poskytnout.

- ▶ Jakákoliv systematická a pravidelná práce zaměřená na rozvoj těchto oblastí v předškolním věku (včasná péče). Čím intenzivnější a systematictější, tím lépe.
- ▶ Důležitá je práce s obrázky (jejich „čtení“ a kreslení), fonemické uvědomování a rozvoj řeči.
- ▶ Rozvíjet znalost, pojmů, a kategorie, grafomotoriku, zrakové, sluchové a časoprostorové vnímání.
- ▶ Rozvoj exekutivních funkcí (schopnost vykonávat cílevědomou činnost - plánování, stanovení cílů, synchronizace činností, reflexe vlastní činnosti, paměť, flexibilita myšlení a jednání).
procvičování paměti, zaměření, postup, strukturace činnosti,
procvičování časového sledu,

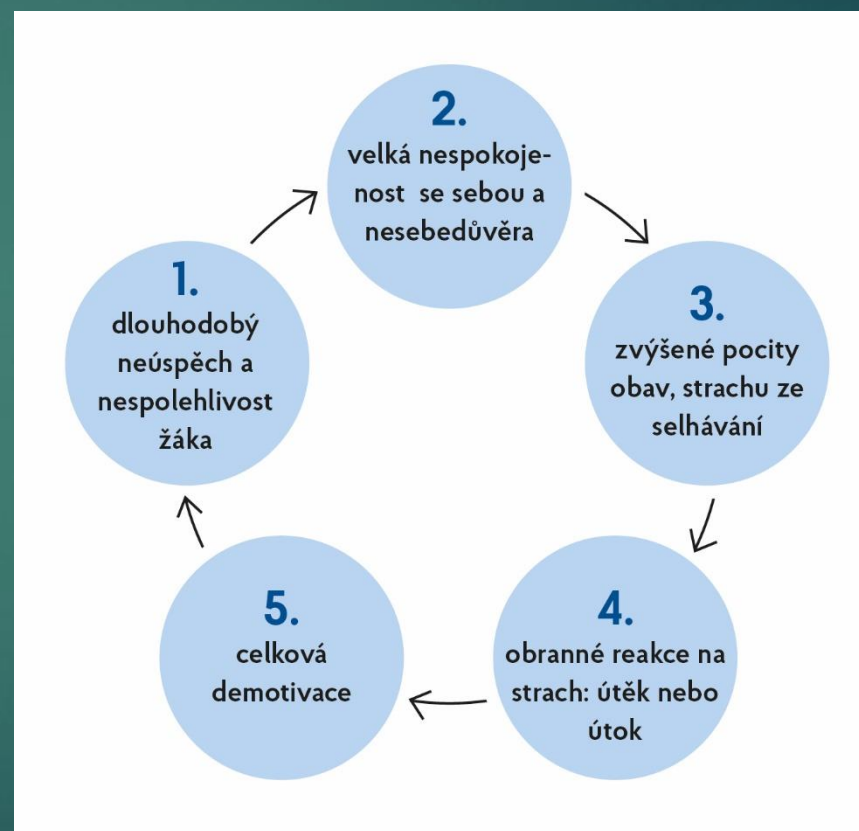
Fonematické uvědomování

Děti nemají vycvičenou pozornost rozlišení pořadí prvků (zvuků, slabik, slov) a proto neidentifikují podněty zprostředkované učiteli. Zaměřují tudíž pozornost nesystematicky- náhodně.

Je potřeba převádět kinestetický s vizuální vjem do sluchového - rozlišování přírodních zvuků, délky tónů přes pohyb-stoj, délka graficky s kresbou.

Nácvik směrovosti kreslení obloučků podle počtu slabik- nacvičit P,L orientaci na vlastním těle (nalepené srdíčko z červeného materiálu na tělo, lavici)

Jak vzniká dlouhodobý neúspěch ve škole -Vnímat souvislost dlouhodobého neúspěchu a chování Příběh Sama

Rozlišení projevů – tři hlavní úrovně

- ▶ Hodnoty – souvisí s motivací – vynahradit pozitivním vztahem k dítěti ve škole
- ▶ Vědomosti – nepředpokládat standardní penzum vědomostí – využívat kognitivní přístup a formativní hodnocení, učit děti se učit.
- ▶ Sociální prostředí - nepředpokládat standardní pochopení společenských norem a řádu - nastavit od začátku jasná pravidla i tam, kde není zvykem, a vysvětlovat a jejich kontinuální plnění s pozitivní motivací (metoda PBIS) a důraz na klima třídy a vztahy.

Současné výzkumy neurologie, psychologie, pedagogiky i antropologie prokazují přímou souvislost duševní pohody a efektivity učení.

Koncept tzv. *hlubokého učení* („deep learning“) shrnuje tři hlavní podmínky profesionálního pedagogického přístupu:

- ▶ 1) Děti potřebují mít pocit bezpečí: emočního, psychického, sociálního a mentálního.
- ▶ 2) Děti potřebují mít jistotu vlastní hodnoty a jistotu, že jejich názory jsou hodné zájmu.
- ▶ 3) Děti potřebují pochopit smysl (vědomí cíle). Potřebují rozumět smyslu, proč zde jsou a mít jistotu, že mohou být přínosné a mohou ovlivňovat výsledek a dění.

Postavíme-li tyto tři podmínky do centra zájmu učení, děti mohou naplnit svůj potenciál.

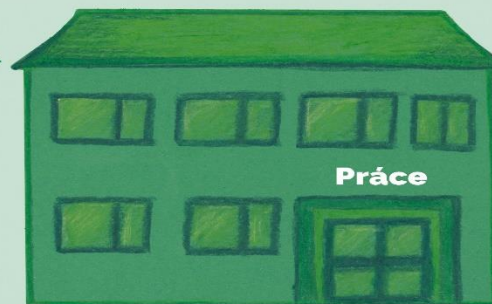
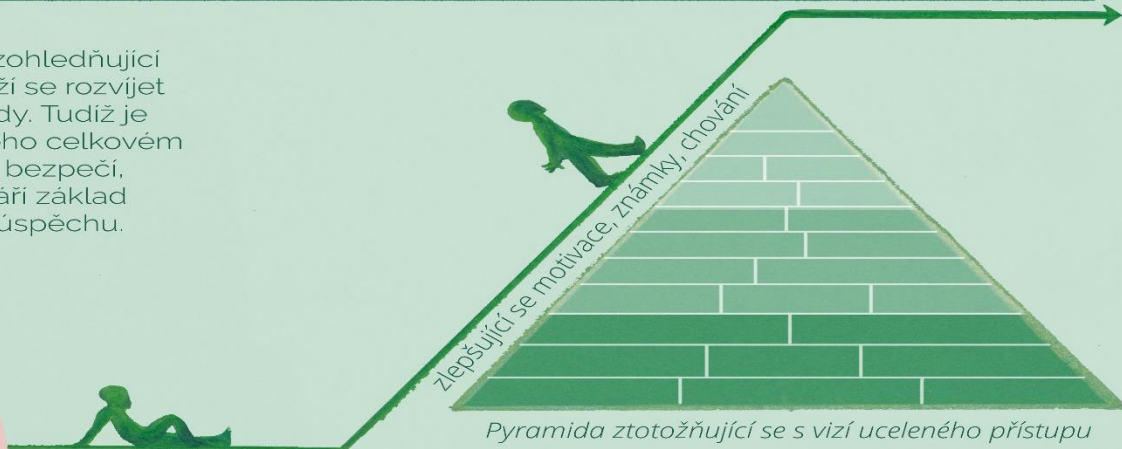
Intervenční metody

- metody dynamického testování (Learning Potential Assessment Device)
- rehabilitace kognitivních funkcí REHABIT, Train the brain, HappyNeuron – Brain jogging nebo tzv. N-back, resp. Dual N-back cvičení, CogReHab, RehaCom, Ropratem aj.
- obohacování kognitivních funkcí FIE [Školící centrum Feuersteinovy metody | Katedra psychologie \(cuni.cz\) FEUERSTEINOVO INSTRUMENTÁLNÍ OBOHACOVÁNÍ – Efektivní učení \(efektivniuceni.cz\)](#)
- [Feuersteinova metoda instrumentálního obohacování – Úspěšný prvňáček – PaedDr. Jana Rodová, Teplice \(uspesnyprvnacek.cz\)](#)
- COGNET, NYBORG (Konceptuální vyučování), v USA – Sternbergovy programy podpory metakognice
- DEFICITY DÍLČÍCH FUNKCÍ (B.Sindelarova)
- Klíčový vizuál (key visuals): teorie Bernarda A. Mohana o vědomostních strukturách: Každá myšlenka, téma, situace či text obsahují určitou vědomostní strukturu (nebo struktury), to znamená, že je možné je abstrahovat podle smyslu sdělení na klasifikaci, principy, hodnocení, popis, posloupnost (pořadí) a volbu. Každá struktura má jiné lingvistické rysy, které jí odlišují od ostatních, a každá se dá graficky vyjádřit klíčovým vizuálem.

Co může pomoci?

Kvalitní škola je připravena na každé dítě, neočekává, že každé dítě bude připraveno na ni.

Škola se ztotožňuje s vizí zohledňující uceleného přístupu – snaží se rozvíjet ve všech kritériích pyramidy. Tudiž je oporou pro každé dítě v jeho celkovém rozvoji – zajišťuje základní bezpečí, adekvátní podporu a vytváří základ pro dosahování životního úspěchu.

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipisicing elit, sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna aliqua. Ut enim ad minim veniam, quis nostrud exercitation ullamco laboris nisi ut aliquip ex ea commodo consequat. Duis aute irure dolor in reprehenderit et dolore magna aliqua quaerat voluptatem.

Adéla Lábusová, Monika Zemská,
Julie Opletalová

Škola se neztotožňuje s vizí zohledňující komplexní přístup – nezohledňuje rozvoj ve všech kritériích pyramidy. Čím více oblastí není cíleně v rámci celé školy rozvíjeno nebo se to nedaří, tím více nedaří zajistit základní bezpečí, adekvátní podporu a budoucí úspěch pro všechny děti.

